Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Image not found or type unknow

Державний обліковий номер: 0826U003709

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 17-07-2026

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Білоус Михайло Віталійович
2. Mykhailo V. Bilous

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-6418-9146

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія української культури

Дата захисту: 09-07-2026

Спеціальність за освітою: Дизайн

Місце роботи здобувача: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 14137

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03.19.21, 03.09.25, 03.09.31

Тема дисертації:

1. Польський та тюркський чинники у формуванні та розвитку культури українського козацтва (кінець XV–XVIII ст.)

2. Polish and Turkic Factors in the Formation and Development of Ukrainian Cossack Culture (Late 15th – 18th Centuries)

Реферат/анотація:

1. Дисертаційне дослідження є комплексною науковою працею, у якій на основі широкого кола джерел та сучасної української й зарубіжної історіографії здійснено реконструкцію процесів формування соціокультурного образу та ментального профілю українського козацтва XV–XVIII ст. Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення витоків української національної ідентичності в умовах сучасних державотворчих викликів. Українські землі, відомі як Terra Cosaccorum, були не лише простором воєнних конфліктів, а й територією активної міжцивілізаційної взаємодії. На відміну від традиційного трактування козацтва як ізольованої військової спільноти, дисертація розглядає його як продукт взаємодії західної та тюркської цивілізацій у межах концепції Великого Кордону. Метою дослідження стало виявлення механізмів формування козацької культури через поєднання польських і тюркських впливів. У першому розділі проаналізовано еволюцію наукових поглядів на природу козацтва – від козацьких літописів до сучасної

історіографії. Важливе місце відведено працям В. Антоновича, Д. Яворницького, М. Грушевського, С. Плохія, В. Брехуненка, Т. Чухліба, а також історико-етнографічним студіям П. Куліша і М. Костомарова, які звернули увагу на подвійний характер козацької культури. Для дослідження використано міждисциплінарний підхід, що поєднує історичний, структурно-функціональний, культурно-антропологічний, семіотичний та лінгвістичний методи. Аналіз історичної лексики засвідчив органічне засвоєння полонізмів у політичній та правовій сфері й тюркізмів у військовому та побутовому середовищі. Джерельну основу роботи становлять документи Коша Запорозької Січі, Коронної метрики, дипломатичне листування, мемуари сучасників та матеріальні пам'ятки. У другому розділі досліджено вплив геополітичного положення України на формування козацької культури. Доведено, що освоєння Дикого Поля зумовило адаптацію слов'янського населення до степового середовища та рецепцію тюркських військових практик, озброєння, одягу й побуту. Водночас взаємодія з Річчю Посполитою сприяла засвоєнню європейських правових, політичних та освітніх моделей. Козацька старшина поступово сформувалася як політична еліта, сприйнявши ідеї сарматизму, Магдебурзького права й Литовських статутів. Автор переконливо показує, що східний вплив забезпечив козацтву ефективні засоби військового виживання, а західний – політичну культуру, правову свідомість і державницьке мислення. Окрему увагу приділено внутрішній соціокультурній еволюції козацтва: інституціалізації Війська Запорозького, розвитку адміністративної системи, економічної основи Січі та Гетьманщини, становленню зимівників, формуванню традиційного українського житла й розвитку освіти, мистецтва, архітектури та літератури доби бароко. Православ'я визначено ключовим чинником збереження культурної самобутності, що забезпечило поєднання східних військових традицій із західними інтелектуальними впливами та сприяло виникненню феноменів козацького бароко й образу Козака Мамая. У підсумку дисертант обґрунтовує концепцію «подвійної адаптації», відповідно до якої українське козацтво сформувалося внаслідок творчого синтезу тюркських військових практик і польсько-європейської політико-правової культури, поєднаних православною духовною традицією. Польський і тюркський чинники розглядаються не як випадкові зовнішні впливи, а як складові внутрішнього генезису козацького стану. Результати дослідження мають вагоме теоретичне й практичне значення, оскільки пропонують нову концептуальну модель розвитку українського козацтва та поглиблюють розуміння України як органічної частини європейського культурного простору з унікальним досвідом міжцивілізаційного синтезу.

2. The presented dissertation is a comprehensive and innovative study based on an extensive body of primary sources and modern Ukrainian and international historiography. It reconstructs the formation of the sociocultural identity and mentality of the Ukrainian Cossacks during the fifteenth–eighteenth centuries, a crucial period in Ukrainian ethnogenesis. The study is highly relevant because it reassesses the origins of Ukrainian national identity in the context of contemporary state-building and historical memory. Rejecting the traditional Soviet interpretation of the Cossacks as an isolated military community, the dissertation applies the concept of the Great Frontier to demonstrate that Cossack culture emerged through continuous interaction between the Western and Turkic worlds. The author argues that the Cossacks were not a purely autochthonous phenomenon but the product of intercivilizational exchange on the forest-steppe frontier. The principal objective is to explain how Polish and Turkic influences shaped a distinctive Ukrainian sociocultural model during the early modern period. The first chapter provides a thorough historiographical and methodological review. It analyzes interpretations of the Cossacks from early chronicles to contemporary scholarship, emphasizing the contributions of Volodymyr Antonovych, Dmytro Yavornytskyi, Mykhailo Hrushevskyi, and modern historians. The works of Panteleimon Kulish and Mykola Kostomarov are highlighted for identifying the dual nature of the Cossacks as both defenders of Christianity and heirs of steppe military traditions. The dissertation employs an interdisciplinary methodology combining historical, structural-functional, cultural-anthropological, semiotic, and linguistic approaches. Linguistic analysis demonstrates that Polonisms dominated political and legal terminology, whereas Turkic vocabulary prevailed in military and everyday life, reflecting the assimilation of new political, social, and military concepts rather than superficial borrowing. The research is supported by extensive archival documents, diplomatic correspondence, foreign travel accounts, and material evidence. The second chapter examines the geopolitical factors that shaped Cossack culture. The harsh conditions of the Wild Fields required adaptation to

the steppe environment and encouraged the adoption of Turkic military tactics, weapons, clothing, horse equipment, and survival practices. At the same time, close interaction with the Polish-Lithuanian Commonwealth introduced European legal traditions, political culture, education, and concepts of noble identity. The Cossack elite gradually transformed into a politically conscious leadership influenced by Sarmatism, Magdeburg Law, and the Lithuanian Statutes. The author convincingly concludes that the East provided the Cossacks with effective military practices, whereas the West supplied political thought, legal culture, and state-building principles. The third chapter analyzes the internal sociocultural transformation of the Cossacks. It traces the institutionalization of the Zaporozhian Host, the development of administrative structures, the economic foundations of the Sich and the Hetmanate, and the formation of the traditional Ukrainian homestead. The dissertation also examines the rapid development of education, literature, architecture, and Baroque art. Orthodox Christianity is identified as the key factor preserving cultural identity while integrating Eastern military traditions with Western intellectual influences, giving rise to such distinctive phenomena as the Cossack Baroque and the iconography of Cossack Mamay. The dissertation substantiates the concept of "dual adaptation," according to which Ukrainian Cossack culture emerged through the creative synthesis of Turkic military traditions and Polish-European political and legal culture, united by Orthodox spirituality. The Polish and Turkic factors are presented as essential components of Cossack genesis rather than external influences. This synthesis produced a unique historical type that combined European political culture, legal consciousness, and education with the military adaptability and vitality of the steppe world. The research offers a valuable methodological framework for understanding Ukraine as an integral part of European civilization while emphasizing the decisive role of the Cossack heritage in shaping modern Ukrainian identity and its democratic and European orientation.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Білоус М. В. «Експансія Польщі на українських землях та її вплив на культуру XVI-XVIII століть» Вісник науки та освіти: Електронний журнал.2025. № 6(36). С. 1621–1633. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(36)-1621-1633
- Білоус М. В. «Тюркський фактор у генезі та еволюції українського козацтва XVI-XVIII століть»Актуальні питання у сучасній науці. Серія: «Історія та археологія»: Електронний журнал. 2026. № 3(45). С. 650–663. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-3(45)-650-663
- Білоус М. В. «Передумови становлення козацької історичної культури та її роль у формуванні української національної ідентичності» Вісник гуманітарних наук: Електронний журнал.2026. № 18. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19826292
- Білоус М. В. Тюркські культурні впливи у початковий період формування українського козацтва. Новітні дослідження культури і мистецтва: пошуки, проблеми, перспективи. Сучасні підходи осмислення: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (18 травня 2023 р.) Київ: НАКККІМ, 2023. С. 251–252.
- Білоус М. В. Польські впливи на українську культуру XVI–XVIII ст. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір: тези VII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та

магістрантів (02 листопада 2023 р.) Київ : НАКККіМ, 2023. С. 10–11.

- Білоус М. В. Роль православ'я у збереженні та розвитку української культури XV– XVII ст. Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (09 листопада 2023 р.). Київ : НАКККіМ, 2023. С. 27–28.
- Білоус М. В. Феномен козацького мистецтва в Українській історії раньомодерної доби. «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір»: тези X Всеукраїнська наукова конференція молодих вчених, аспірантів та магістрантів. (06 листопада 2025 р.) Київ : НАКККіМ, 2025. С. 434–437.
- Білоус М. В. Матеріальна культура українського козацтва XVI–XVIII ст.: структурно-функціональний аналіз та соціоантропологічний вимір. «Innovative Research in Science and Economy»: тези II Міжнародна науково-практична конференція (03 грудня 2025 р.) Brussels, Belgium, 2025. С. 217–221.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Впровадження не планується

Зв'язок з науковими темами: 0118U000632

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Литвин Сергій Харитонович

2. Serhii K. Lytvyn

Кваліфікація: д. і. н., професор, 07.00.06

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-0010-2675

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Лисейко Ярослав Богданович

2. Yaroslav Lyseyko

Кваліфікація: к. і. н., 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-3404-7221

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Львівська політехніка"

Код за ЄДРПОУ: 02071010

Місцезнаходження: вул. Степана Бандери, Львів, 79013, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Козловський Сергій Орланович
2. Serhii O. Kozlovskyi

Кваліфікація: к. і. н., доц., 07.00.02

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-4590-2433

Додаткова інформація: Web of Science Researcher ID: OCV-6156-2025

Повне найменування юридичної особи: Львівський національний університет імені Івана Франка

Код за ЄДРПОУ: 02070987

Місцезнаходження: вул. Університетська, Львів, 79000, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Родінова Наталія Леонідівна
2. Nataliia Rodinova

Кваліфікація: к.і.н., доцент, 07.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-2259-5573

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Філіна Тетяна Вікторівна

2. Tetiana Filina

Кваліфікація: к. і. н., доц., 26.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-0685-8177

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Добровольська Вікторія Василівна
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Добровольська Вікторія Василівна
Відповідальний за підготовку облікових документів	Терещенко А. С.
Реєстратор	Юрченко Тетяна Анатоліївна
Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності	Юрченко Тетяна Анатоліївна